

Стратегічне бачення збалансованого розвитку курортних територій АР Крим

У статті розглядається стратегічне бачення збалансованого розвитку курортних територій АР Крим з метою вирішення соціально-еколого-економічних конфліктів, що породжуються взаємодією суспільства, природи і економіки. В результаті проведених теоретичних досліджень з метою забезпечення успішного рішення стратегічних завдань розвитку курортних територій запропоновано створення преференцій за допомогою введення спеціальних регуляторних режимів.

В статье рассматривается стратегическое видение сбалансированного развития курортных территорий АР Крым с целью разрешения социально-эколого-экономических конфликтов, порождаемых взаимодействием общества, природы и экономики. В результате проведенных теоретических исследований с целью обеспечения успешного решения стратегических задач развития курортных территорий предложено создание преференций посредством введения специальных регуляторных режимов.

In the article the strategic seeing of the balanced development of territories of resorts is examined ARE Crimea with the purpose of permission of socially-ecology-economic conflicts, which are generated co-operation of society, nature and economy. As a result of the conducted theoretical researches with the purpose of providing of successful decision of strategic tasks of development of territories of resorts creation of preferentsiy is offered by introduction of the dedicaded modes of regulators.

Постановка проблеми. Збалансований розвиток курортних територій АР Крим вимагає формалізації методів і інструментів дій, що управляють, направлених на вирішення глибоких конфліктів, що породжуються взаємодією суспільства, природи і економіки. При цьому необхідно враховувати, що розвиток санаторно-курортного лікування і туристичної діяльності в АР Крим дозволяє реалізувати основну соціальну функцію держави за допомогою створення умов для відновлення здоров'я і життєвих сил населення України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Збалансований розвиток курортних територій АР Крим обумовлює необхідність виявлення причинно-наслідкових зв'язків між екологічними проблемами, просторового розвитку і ресурсокористування, а також регламентації процесів природокористування, що дозволить зберегти функціональну цілісність природного середовища. Так, найбільш актуальними екологічними проблемами в регіоні є зниження якості атмосферного повітря, забруднення водних об'єктів регіону,

а також порушення природних комплексів. Вирішення даних проблем припускає впровадження системи раціонального водокористування і сучасних систем очищення питної води, активізацію використання електричних видів транспорту, а також розширення мережі об'єктів регіональної інфраструктури, що забезпечують санітарне очищення територій регіону. Особливе значення для прибережної зони АР Крим має обмеження забудови і використання 100-метрової прибережної смуги і лісових заповідних угідь, що вимагає узгодження статей 60 і 62 Земельні кодекси України, а також статей 88 і 89 Водного кодексу України щодо введення обмежень господарської діяльності і визначення її ширини. При цьому однією з найбільш актуальних проблем є приватизація і використання рекреаційних земель і ресурсів не пов'язаних з основним їх функціональним призначенням, що приводить до порушення природного ландшафту територій і повної втрати унікальних лікувальних ресурсів.

Мета статті полягає у розгляді стратегічних напрямів збалансованого розвитку курортних територій АР Крим.

Викладення основного матеріалу. Враховуючи, що дані проблеми зумовлені конфліктом інтересів суб'єктів господарювання, які претендують на одні і ті ж ресурси в рамках певної території, необхідно визначити національні пріоритети щодо розвитку регіонів, що володіють природними лікувальними ресурсами. На нашу думку, роль держави в розвитку регіону або території, що має рекреаційний потенціал, полягає, перш за все, в збереженні їх функціонального призначення як курортних територій України, яке полягає в забезпеченні медичної реабілітації і профілактики захворювань. Так, ґрунтуючись на результатах комплексної оцінки природно-ресурсного і матеріально-технічного потенціалів, необхідних для організації ефективної туристичної і санаторно-курортної діяльності, визначено, що території побережжя західної, східної і південної частини АР Крим можуть розглядатися як курорти місцевого або державного значення в рамках Закону України «Про курорти».

Додання статусу курорту місцевого (державного) значення курортним територіям АР Крим є одним з основних стратегічних завдань регіонального розвитку, оскільки створює реальну можливість для реалізації прав громадян на відпочинок, свободу пересування, зайнятість, охорону здоров'я, безпечну для життя і здоров'я навколишнє середовище, для задоволення духовних потреб і інших прав при здійсненні туристичних подорожей і відпочинку, туристичної діяльності, закріплених Конституцією України.

Окрім цього, статус курорту місцевого (державного) значення сприяє концентрації наявних організаційних, фінансових, інтелектуальних, матеріально-технічних і інших ресурсів АР Крим в рамках курортних територій, активізуючи інвестиційну і підприємницьку діяльність, забезпечуючи при цьому захист економічних, екологічних і соціальних інтересів держави і місцевих громад.

Рішення стратегічних задач розвитку курортних територій АР Крим припускає вдосконалення нормативно-правових основ, а також регуляторного, інституційного, науково-методичного і кадрового забезпечення санаторно-курортної і туристичної діяльності.

У рамках вдосконалення нормативно-правових основ щодо надання території статусу курорту місцевого значення необхідно:

- встановити порядок оцінки, інвентаризації, паспортизації, реєстрації і маркування рекреаційних ресурсів, нормативні вимоги придатності рекреаційних ресурсів для організації туристичної і курортної діяльності;

- внести зміни і доповнення до чинного законодавства правового забезпечення використання природних комплексів і створення туристичних і курортних послуг на курортних територіях;

- внести зміни і доповнення до чинного законодавства України щодо використання земель, природно-заповідного фонду і інших природних об'єктів, планування забудови курортних територій, що охороняються.

Регуляторне забезпечення розвитку курортних територій припускає спрощення і гармонізацію податкового, валютного, консульський-візового, прикордонного, митниці і інших видів регуляції з метою забезпечення державного стимулювання в'їзного і внутрішнього туризму, розвитку соціальних форм туризму.

Інституційне забезпечення розвитку курортних територій припускає створення структурних підрозділів із питань туризму і курортів у складі місцевих органів виконавчої влади, що забезпечують якість, безпеку і інформаційний супровід рекреаційних послуг.

Науково-методичне забезпечення розвитку санаторно-курортної і туристичної діяльності в рамках курортних територій може здійснюватися за допомогою координації наукових досліджень, що в цілому припускає розробку і вдосконалення:

- методології моніторингу поточної ситуації туристичного ринку;

- методик кваліфікації і оцінки туристичних ресурсів курортної території, їх збереження і відновлення, порядку використання;

- методик прогнозування і визначення перспектив розвитку туристичного ринку курортної території;

- досліджень по виявленню довготривалих пріоритетів відпочинку широких груп споживачів, що складаються, в системі координат нових життєвих цінностей для їх проектування на ринки курортних територій АР Крим;

- маркетингових досліджень попиту споживачів на туристичний продукт курортних територій на туристичних ринках АР Крим, України і за кордоном;

- досліджень ефективності витрат на просування сукупного туристичного продукту курортних територій.

Суб'єктами науково-методичної діяльності в області туризму мають бути установи утворення вищої школи, що готують фахівців галузевого профілю з освітніх програм, пов'язаних із кримським напрямом, маркетингові і інші спеціалізовані підприємства.

Також у рамках науково-методичного забезпечення розвитку туризму курортних територій можлива організація методичних семінарів, науково-практичних конференцій з проблем розвитку туризму і курортів, включаючи використання інноваційних технологій у створенні рекреаційних послуг.

Кадрове забезпечення розвитку курортних територій припускає підготовку і підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі за допомогою створення багаторівневої системи утворення кадрів, пов'язаних з обслуговуванням туристів і гостей курортної території з подальшою атестацією (спеціалізовані курси підготовки кадрів; курсова підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів на базі провідних туристичних фірм і підприємств освіти; підготовка фахівців в системі вищої освіти АР Крим) по напрямках:

- організація туристичної діяльності і індустрії гостинності;

- екскурсійна діяльність;

- індустрія дозвілля;

- сфера обслуговування (громадське харчування, торгівля, готельне господарство і т.п.);

- транспортне обслуговування туристів (автотранспорт, морський транспорт).

Фінансове забезпечення рішення стратегічних завдань розвитку курортних територій може здійснюватися за рахунок місцевих і республіканських бюджетів, фондів розвитку, державно-приватного партнерства і інвестиційних ресурсів.

У даному зв'язку актуальним є спрощення процедури узгодження і експертизи інвестиційних проектів, зниження адміністративно-бюрократичного навантаження на інвестора. З цією метою розроблені положення про створення локальних інвестиційних комітетів із залучення інвестицій, основне призначення яких полягає в організації спрощеної процедури розгляду і узгодження інвестиційних проектів. Локальний інвестиційний комітет створюється в рамках курортної території на період розгляду і проведення експертизи інвестиційного проекту, здійснює оцінку доцільності реалізації інвестиційних проектів і організацію процедури узгоджень.

Локальний інвестиційний комітет формується за допомогою залучення експертів і незалежних консультантів відповідно завданням проекту кваліфікації, тривалість його роботи може бути пролонгована залежно від кількості і (або) масштабності даних інвестиційних проектів. Основним результатом роботи комітету є визначення соціального і економічного ефекту для курортної території, а також визначення можливих

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

погроз реалізації інвестиційного проекту. З метою оптимізації процедури розгляду інвестиційних проектів і вироблення консолідованого експертного висновку, необхідно визначити кількість днів (не більш за один місяць) проведення процедури експертизи і отримання відповідних узгоджень.

Ґрунтуючись на світовому досвіді розвитку індустрії туризму, відзначимо, що успішне рішення стратегічних завдань розвитку курортних територій припускає створення переваг за допомогою введення спеціальних регуляторних режимів (ТПР, ОЕЗ) для суб'єктів, діяльність яких здійснюється на даній території і відповідає стратегічним напрямкам розвитку регіону. В зв'язку з цим використання спеціальних регуляторних режимів на курортних територіях АР Крим створить передумови для:

- формування сприятливого інвестиційного і підприємницького клімату в регіоні;
- підвищення рівня конкурентоспроможності туристського і санаторно-курортного продукту;
- розвитку транспортної інфраструктури;
- стимулювання економічної активності і підвищення якості життя населення регіону;
- стабілізації рівня соціально-еколого-економічної стійкості регіону.

Ініціаторами проекту по введенню спеціальних регуляторних режимів (ТПР, ОЕЗ) мають виступати структури місцевого самоврядування і органи регіональної влади, що дозволить додати проекту статус відвертості за допомогою публічного обговорення з громадськістю, бізнесом і громадськими організаціями.

Реалізація механізмів стимулювання інвестиційної активності резидентів туристський-курортні ОЕЗ виявляється за допомогою визначення порядку надання податкових переваг, а також встановлення особливого режиму землекористування в рамках адміністративного режиму. Як найбільш дієві інструменти спеціальних режимів слід розглядати звільнення резидентів туристично-курортних ОЕЗ протягом перших п'яти років від сплати податку на майно і земельного податку, встановлення зниженої ставки податку на прибуток (на 20 і більше років), зниження ставки орендної плати за земельні ділянки щодо їх кадастрової вартості.

Для платників податків, що мають статус резидентів туристично-рекреаційною персоною економічної зони, передбачається зняття обмеження на перенесення збитків на подальші податкові періоди.

Разом із цим необхідно визначити і законодавчо закріпити відповідні пільги і переваги для інвесторів, що передбачають не тільки податкові і митні пільги, а й спрощення візових формальностей, а також надання доступних кредитів і інші заходи правового і економічного характеру. Слід зазначити, що такі механізми ефективно використовуються в країнах світу, що мають відомі курорти і туристичні центри, які дозволяють не тільки розвивати індустрію гостинності, а й забезпечують соціально-економічний розвиток даних територій. При цьому

слід враховувати, що туристичні зони мають певні особливості, які виявляються в необмеженості площі території, в соціальному значенні туристської послуги і в міжрегіональному характері їх створення і припускають «оцифровку» території з метою виділення регіональних туристських ринків.

Особливе значення створення туристично-курортних ОЕЗ полягає в тому, що держава має можливість сформувати систему стимулів для інвесторів ОЕЗ, що реалізовується в рамках довгострокового періоду (наприклад, 50 років), яка не може бути змінена щодо політичних колізій і переваг домінуючих економічних груп. Даний підхід забезпечить інвесторам державні гарантії і передбаченість витрат, пов'язаних з організацією туристичного бізнесу, а також упевненість в захисті їх прав власності.

З метою підвищення ефективності функціонування туристично-курортних ОЕЗ необхідно визначити головні стратегічні напрями розвитку туристській і курортній діяльності для кожної зони, враховуючи природно-ресурсний і економічний потенціал, а також споживчі переваги.

Враховуючи принципи стійкого розвитку регіону, слід встановити особливий порядок взаємодії резидента туристично-курортної ОЕЗ, органів управління ОЕЗ, а також органів виконавчої влади, що здійснюють державне управління в області охорони навколишнього середовища і об'єктів культурної спадщини, по оформленню необхідних документів і проведенню відповідних експертиз, а також додання даним територіям статусу курортів національного значення або природної території, що особливо охороняється.

У даному зв'язку основним принципом механізму реалізації стійкого розвитку туристично-курортних ОЕЗ має стати Концепція ефективного соціально-еколого-економічного функціонування даних територій за допомогою встановлення балансу партнерських відносин між державними структурами управління і учасниками туристичного ринку.

З метою реалізації даної концепції актуальним є створення координаційних рад з питань розвитку туризму туристично-курортних ОЕЗ. Координаційна рада формується в рамках туристично-курортної ОЕЗ, до складу якої мають увійти: заступник голови міської державної адміністрації, відповідальний за даний напрям, керівники структурних підрозділів адміністрації і постійних комісій міської ради, що беруть участь і пов'язаних з реалізацією заходів розвитку туризму в регіоні, представники громадських туристичних організацій і асоціацій, що створюються в рекреаційних зонах туристично-курортної ОЕЗ і по видах туризму. На засідання ради необхідно запрошувати представників учасників туристського ринку. Створення координаційних рад дасть можливість координувати зусилля учасників туристського і суміжних ринків для ефективного функціонування туристично-курортних ОЕЗ.

Оперативне управління туристською діяльністю в туристично-курортних ОЕЗ мають здійснювати самостійні структурні підрозділи міських державних адміністрацій по туризму і курортам не нижче за управління, яке має визна-

чати тактику практичних дій у рамках чинного законодавства по туризму.

Основою для реалізації справжньої концепції має бути план заходів щодо реалізації концепції кожної туристично-курортної ОЕЗ. План заходів розробляється щорічно на найближчі три роки з деталізацією першого року. План заходів створюється на основі пропозицій-заявок учасників підприємницької діяльності, структурних підрозділів міських державних адміністрацій, що беруть участь у реалізації даної концепції, розглядається на засіданні координаційної ради і затверджується міською радою відповідної туристично-курортної ОЕЗ.

За підсумками року мають проводитися розширені засідання координаційних рад з питань розвитку туризму із залученням туристської громадськості, а саме конференції, на кожній з яких має здійснюватися аналіз виконання цієї концепції в рамках функціонування відповідною туристично-курортної ОЕЗ і формуватися комплекс необхідних заходів по її реалізації наступного року.

Висновки

На закінчення відзначимо, що даний підхід створить правові основи для посилення конкурентних переваг регіонів, які мають природно-ресурсний, культурний, історичний, етнографічний потенціал, для поліпшення інвестиційного клімату, що в цілому сприятиме підвищенню якісного рівня життя населення регіону і регенерації фізичного і духовного здоров'я людини. Таким чином, туристично-курортні ОЕЗ слід розглядати як сучасні форми економічного простору, розвиток яких позитивно впливає на економічну, соціальну і політичну ситуацію в регіоні, а також мультиплікує результати на навколишні території, які внаслідок цього починають розвиватися динамічніше.

Література

1. Айзард В. Потенциальные возможности и проблемы экономико-экологических моделей управлений многорегиональными системами / Айзард В. – М.: Прогресс, 1976. – 365 с.
2. Буркинський Б.В. Екологія: истоки, проблеми и перспективы / Буркинський Б.В. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН України, 1995. – 132 с.
3. Буркинський Б.В. Природопользование: основы экономико-экологической теории / Буркинський Б.В., Степанов В.М., Хариков С.К. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН України, 1999. – 350 с.
4. Волошин В.В. Концептуальні засади сталого розвитку України / Волошин В.В., Трегобчук В.М. // Регіональна економіка. – 2002. – №1. – С. 7–22.
5. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Гелбрейт Дж. – М.: Прогресс, 1976. – 389 с.
6. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: 08.10.01. / Гудзь П.В. – Д.: 2003. – 324 с.
7. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Данилишин Б.М., Шостак Л.Б. – Киев: СОПС НАН України, 1999. – 367 с.
8. Жарова Л.В. Региональные особенности устойчивого развития АР Крым: дис. на соискание ученой степени кандидата экон. наук: 08.10.01 / Жарова Л.В. – К.: 2004. – 179 с.
9. Лемешев М.Я. Экономика и экология: их взаимосвязи и зависимость. Антиподы и слагаемые / Лемешев М.Я. – М.: Прогресс, 1979. – 179 с.
10. Лукьянчиков Н.Н. Экономическая оценка природных ресурсов / Лукьянчиков Н.Н. // Вопросы оценки. – 1997. – №4. – С. 24–27.
11. Мельник Л.Г. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: учебник / Мельник Л.Г., Хенс Л. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. – 1120 с.
12. Олдак П.Г. Равновесие природопользование, взгляд экономиста / Олдак П.Г. – Новосибирск: Наука, 1983. – 381 с.